

שירת הסביבה

גן מאיר / נתן אלטרמן

עורכת המדור: ד"ר עדנה גורני
ednagorney@yahoo.com

אם נזכה והזמן המהיר
לא יאמר לנו פתע - הרף!
עוד בלף, ידידי,
בשבילי גן-מאיר,
בשענים על מקלות, עם ערב.

נהלך בין עצים ירקים
שדוררי תל אביב בם תסערנה,
וזקנינו יהיו ארבים,
הוי, וכל עצמותינו תאמרנה,

הוי וכל עצמותינו, אחי,
תספרנה זקנה נאנחת,
אשר יש בה קצת עצב ובכי,
אכל יש בה גם נחת, גם נחת.

כי אנחנו נביט בעצים
שיאורו באור בין-ערבים,
הפרנום בעודם עציצים
והנה... ראשיהם בשמים.

הפרנום בעודם הצעה
בתקציב השנוי בוכוח.
הפרנום בעודם הרצאה,
הרצאה על תכנית הפתוח...

ועכשו בהדר קומתם
הם ברעש ורעד סבבונו.
השנים שהגביהו אותם
הן אותן השנים שכתפנונו.

אז נשב, ידידי הקלוד,
על ספסל מתפורר, בן-גילנו,
וצפור עירונית ממחוז לוד
תקפץ ותצפצף לרגלינו.

היא היתה משאלה עיונית
ועכשו היא קופצת בפעל...
היא אחד מסעיפי התכנית
שיצאו, שיצאו אל הפעל.

והשלט ממול יאדים:
"לא לקטף", "לא לדרף"...
ואנחנו
אז נזכר איך היינו טרודים
ולקטף לנו פרח שכחנו.

ונערות שטילו פה אי-אז
בשנים רחוקות, בין-ערבים,
הן תשכנה באור המופז
ותסרגנה לנכד גרבים.

וסביב נערות אחרות
נרעונים תפצחנה פצח...
כי בגן מתחלפים הדורות
והגן מעמיק וצומח.

והעיר הגדולה, הצעירה,
שבתוף נהר יעברנה,
תתנשא, כמו גן סוערה,
ואין כוח אשר יעקרנה.

אז נביטה, רעי ואחי,
זה בנה, בבת-צחוק משתפכת,
אשר יש בה קצת עצב ובכי,
אכל יש בה גם נחת, גם נחת.

ואט אט, מזקנה וחלשה,
את ראשינו נצניח על ברה,
וילדים יקרבו בלחישת
ויאמרו: הוא נרדם, התרח...

גן מאיר, שנות ה-40 של המאה הקודמת | באדיבות הארכיון העירוני של עיריית תל-אביב-יפו

לירות לרכישת הקרקע, ורק ב־6 באפריל 1941 התחילו הנטיעות".
 אלתרמן מתייחס במישרין ובהומור לתוכניות ולזמן הממושך
 שחלף עד מימושן: *כִּי אֲנַחְנוּ נְבִיט בְּעֵצִים / שְׂיֵאֲרוּ בְּאֹר בֵּינֵי-עֲרָבִים, /
 הַכְּרֹנוֹם בְּעוֹדָם עֲצִיצִים / וְהֵנָּה... רְאִשֵׁיהֶם בְּשָׁמַיִם. / הַכְּרֹנוֹם בְּעוֹדָם הַצָּעָה
 / בַּמְקָצִיב הַשְּׂנוּי בְּנֹפֶת. / הַכְּרֹנוֹם בְּעוֹדָם הַרְצָאָה, / הַרְצָאָה עַל מְכַנֵּית
 הַפְתוּחָ... וּבִסּוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר הַסְעִיפִים הַיְבֵשִׁים בַּתּוֹכְנִית יִהְיֶכּוּ לִיצוּרִים
 חַיִּים: וְצִפּוֹר עִירוֹנִית ... / ... הִיא הָיְתָה מְשֻׁאָּלָה עִיּוֹנִית / וְעַכְשָׁו הִיא
 קוֹפְצָת בְּפֶעֱלָ... / הִיא אֶחָד מִסְעִיפֵי הַמְכַנֵּית / שְׂיֵצְאוּ, שְׂיֵצְאוּ אֶל הַפֶּעֶל.
 שירו של אלתרמן חוזה את השינויים שיחולו בגן. הגן, כלומר
 הטבע, רק יתפתח ויתעצם, בעוד הנוף האנושי ישתנה – הנשים
 והגברים יזדקנו, ודור חדש של ילדות וילדים יגיע לגן: *כִּי בְּגֵן מְתַחַלְפִים
 הַדּוֹרוֹת / וְהֵגֵן מְצַמֵּיק וְצוֹמֵחַ, וְכֵן זֶה סַמַּל לַעִיר הַצְעִירָה, שְׂאֵין כּוֹחַ
 אֲשֶׁר יַעֲקֹרְנָה.**

גן מאיר השתלב היטב בתוכניתו של פטריק גדס, מתכנן הערים
 הסקוטי, שתכנן ערים גם בקולוניות בריטיות אחרות. תוכנית המתאר
 הראשונה של תל-אביב, משנות ה־20 של המאה ה־20, הייתה
 מושתתת על העקרונות של עיר גנים אירופית, ועמדה בניגוד לאיכות
 החיים הירודה בעיר יפו. גן מאיר עבר מאז גלגולים ומתיחות פנים,
 וכיום יש בו גם בריכת מים שבמימיה טובלים נופרים ושושנות מים,
 ורוחצים עורבים ויונים; גינת כלבים, ספרייה שיתופית עירונית, מגרשי
 משחקים ומתקני כושר ואפילו מרכז קהילתי לפריטי יד שנייה בשם
 'בית הנתינה'. הגן מהווה "ריאה ירוקה", מקום שבו מוצאים מפלט מן
 האספלט מגוון ציפורים, חרקים ושאר בעלי כנף ובעלי חיים אנושיים
 ולא אנושיים. עצים, צמחים ובעלי חיים הם השכנים שלנו, והם מזכירים
 לנו שאיננו לבד בעולם ואף איננו מרכז היקום – אנחנו חלק מרשת
 סבוכה שמקיימת בתוכה אין-ספור יחסי גומלין מורכבים. כך תיאר
 זאת אריאל הירשפלד (הארץ, תרבות וספרות, 'גן בניה' 28.10.2022):
 "הגן שייך לרוחות ולעננים, לזריחות ולחושך; אנחנו רק מציצים".

שירו של נתן אלתרמן 'גן מאיר', שהתפרסם בטור השביעי, בעיתון
 'דבר', בתאריך 17.3.1944, מתחיל בתקווה להלך בשבילי גן מאיר,
 שתוכנן להיות "גן עשיר בעצי אורן שיטהרו את האוויר ויבריאוהו,
 עצי תומר כזקיפים על המשמר, רחבה לפסלים, אגם מים, פינות
 מרגוע". כך ראה בעיני רוחו את הגן הצייר אהרון הלוי, שזכה במקום
 ראשון בתחרות לתכנון הגן, שעיריית תל-אביב רצתה להעניק לראש
 העיר האהוב מאיר דיזנגוף לרגל יום הולדתו ה־70.

לא בכדי מתאר אלתרמן בשיר הליכה בגן בין עצים וְרָקִים בעתיד
 רחוק. אֵם נְזֻכָה, נטייל בגן כשנהיה זקנים נְשָׁעֲנִים עַל מְקָלוֹת, רמז
 לסחבת הארוכה שהייתה קשורה להקמת הגן העירוני הראשון
 בתל-אביב. למעשה, השיר הוא יותר על בירוקרטיה מאשר על גן.
 תוכניתו של הלוי לא מומשה, בין השאר בשל התנגדותו של
 דיזנגוף עצמו. בתוכנית חלו עיכובים רבים, והשטח המקורי של
 הגן צומצם. כאשר החלו להתלוצץ בעיתונות כי במקום "גן מאיר"
 קיבל דיזנגוף את "ביצת מאיר", כתב דיזנגוף מכתב נזעם להנהלת
 עיריית תל-אביב ולסגנו ישראל רוקח, לימים ראש העיר שיחנך
 את פתיחת הגן. כך נפתח המכתב: "הגיעה השעה שהמשחק הזה
 ב'גן-מאיר' יחדל". בהמשך הוא מציין: "אם אין כאן רצון רע, הרי
 יש כאן הזנחה שאין לה כפרה". הוא ממשיך וכותב שאין הוא רוצה
 ששמו יהיה קשור לגן מאיר "אשר נעשה כבר לדבר המגוחך ביותר
 בתל-אביב", ומבקש לבטל את ההצעה להקמת הגן, לא לקשור את
 שמו למגרש ההוא, ולהודיע על כך בעיתונות.

כמה ימים לפני פרסום השיר פורסמה ב'דבר' כתבה על פתיחתו
 החגיגית של גן מאיר ביום הולדתו ה־83 של 'אבי-העיר' מאיר דיזנגוף,
 שכבר לא היה אז בין החיים, איחור של 13 שנים מהתאריך המתוכנן
 לפתיחת הגן: "על נטיעת הגן הוחלט ב־10 במארס 1931, במלאת
 למאיר דיזנגוף 70 שנה, אבל קניית האדמה התנהלה בעצלתיים,
 ורק כעבור 5 שנים הקציבה הממשלה (ממשלת המנדט) 5,000

גן מאיר, 2020 | צילום: ברק ברינקר, באדיבות הארכיון העירוני של עיריית תל-אביב-יפו